

ВІДГУК

офіційного опонента

про дисертацію КОЛОМІЙЧУК Олександри Сергіївни

"Бінарний концепт МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ у просторі сучасної американської прози та ток-шоу",

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук,
спеціальність 10.02.04 – германські мови

*Нема іншої моралі, ніж та, що ґрунтується
на принципах розуму і визначається
природньою схильністю людини до добра.*

П'єр Бейль

Спрямованість новітніх антропологічних студій на розв'язання проблеми мовної концептуалізації та категоризації внутрішнього світу людини в нерозривному зв'язку із соціально-культурними факторами, ставить перед дослідниками завдання багатоаспектного аналізу тих ментальних одиниць, які здатні транслювати знання та досвід людини, регулювати її життя в сучасному глобалізованому світі. Непрості, а подекуди навіть парадоксальні реалії сьогодення, кидають виклик уже перевіреному часом морально-етичним нормам, спонукають до їх переосмислення, мотивують до пошуків нових морально-етичних орієнтирів. Саме такі питання перебувають у центрі уваги рецензованої дисертації, що присвячена дослідженню бінарного концепту *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ* у сучасній американській художній прозі та скриптах ток-шоу.

У парадигмі сучасної гуманістики термін "концепт" вже не одне десятиріччя посідає пріоритетні позиції (див., напр., Н.Д. Арутюнова, Л.І. Белехова, О.С. Кубрякова, М.В. Нікітін, О.І. Морозова, Т.В. Радзієвська, Ю.С. Степанов) і впевнено увійшов у її термінологічний апарат. На думку

С.Г. Воркачова, лінгвоконцептологія є чи не наймоднішим напрямком сучасного мовознавства з чітко сформованим категоріальним апаратом і досить ґрунтовними методологічними наробками.

І саме тоді, коли нібито вже все сказано про концепти, з'являються нові, доволі несподівані ракурси їхнього вивчення, а тому лінгвоконцептологія отримує новий імпульс свого розвитку. Розширення наукових обріїв сучасної лінгвоконцептології відбувається передусім унаслідок зміщення дослідницького акценту з аналізу одиничних концептів до розгляду концептуальних опозицій, гештальтних, складноструктурованих концептів, а також систем концептів.

Рецензована робота покликана певною мірою заповнити лакуни, наявні у розумінні природи *бінарних концептів* з яскраво вираженою морально-етичною маркованістю, що акцентують двоїстість сприйняття людиною себе та навколишнього світу.

Актуальність роботи визначається загальною тенденцією сучасної концептології до пошуку нових ракурсів вивчення концептів як значущих смислових утворень, здатних відбивати особливості світогляду носія мови, когнітивних, емотивних та поведінкових стереотипів нації. *Своєчасність і перспективність* дослідження пояснюється необхідністю подальшої розбудови дослідницьких засад лінгвоконцептології в контексті антропоцентричності лінгвістичних розвідок. З'ясування специфіки реалізації бінарного концепту *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ* в сучасних американських художніх творах та скриптах ток-шоу видається особливо важливим для розуміння морально-етичних орієнтирів сучасного американського суспільства.

Дисертантка ставить собі *за мету* розкрити структурно-змістові особливості бінарного концепту *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ* шляхом

встановлення засобів його вербалізації у сучасній американській художній прозі та скриптах американських ток-шоу.

Дисертація О.С. Коломійчук переконливо доводить, що труднощі вивчення бінарних концептів пояснюються їхньої природою. Йдеться про те, що підґрунтя таких концептів становить концептуальна опозиція двох суміжних концептів, що поєднують антонімічні характеристики одного й того ж самого багатоаспектного явища. Саме *геіштальтність* бінарного концепту робить неможливим осягнення його змісту у відриві від діалектичної єдності його складнів. Результати аналізу бінарного концепту *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ*, репрезентовані в рецензованій науковій розвідці, яскраво ілюструють тезу відомого російського філософа О. Г. Дробницького про те, що моральні і позаморальні поняття <...> "співпроникають одне одного <...>, створюючи певний загальний пучок значень".

Складність вивчення концептів морально-етичної сфери людини пояснюється і їх "найвищим ступенем аморфності для *ration* умовного носія мови, оскільки під одним і тим самим іменем об'єднуються різноманітні, а іноді навіть суперечні властивості" (І.В. Кононова).

Дисертаційна розвідка О.С. Коломійчук, без сумніву, відзначається *новизною* і новаторським підходом до вивчення морально-етичних концептів, актуалізованих у різножанрових текстах. Новим є обраний дисертанткою *об'єкт* вивчення – бінарний концепт *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ*, який знаходить своє втілення у художньому та нехудожньому дискурсах у площині універсального та індивідуального.

Новизною відзначається запропонований у роботі погляд на структуру бінарного концепту. Відштовхнувшись від положення про те, що концепт є одиницею структурованого знання, має визначену, але не жорстку структуру (Й.А. Стернін) та передає сукупність знань різного ступені абстракції,

О.С. Коломійчук позиціонує бінарний концепт *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ* як двоїсте утворення. В досліджуваних художніх текстах структура цього концепту представлена *поняттєвим* та *асоціативно-образним* шарами. Натомість у скриптах англомовних ток-шоу доступ до змісту бінарного концепту *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ* ми отримуємо через *предметно-логічний* та *асоціативно-образний* складники.

На позитивну оцінку заслуговують обрані в дисертації підходи до моделювання кожного із зазначених структурних компонентів бінарного концепту *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ* у двох типах дискурсу – художньому і публіцистичному. Так, поняттєвий шар концепту в проаналізованих художніх текстах реконструйовано із залученням польових мікро- та макромоделей, водночас асоціативно-образне наповнення концепту *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ* розкрито із застосуванням слотових структур.

На особливе схвалення заслуговує аналіз прагматичних засобів реалізації бінарного концепту *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ* у скриптах англомовних ток-шоу. Дисертантка зауважує, що тут цей концепт актуалізується з опертям на комунікативні стратегії конфронтації, нейтральної поведінки та / або кооперації учасників ток-шоу (стор. 189) та комунікативні тактики заперечення, виправдання, роз'яснення і провокації (стор. 191).

Важливим аспектом наукової новизни дисертації стала комплексна *методика* вивчення бінарного концепту *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ*, актуалізованого в текстах сучасної американської художньої прози та скриптах американських ток-шоу, яка загалом поєднує задіяний для реконструкції поняттєвого / предметно-логічного складника в структурі концепту *аналіз словникових дефініцій* та *компонентний аналіз* з подальшим групуванням визначених концептуальних ознак у асоціативно-сміслові мікро-

та макрополя; *семантико-стилістичний* аналіз та елементи *контекстуально-інтерпретативного* аналізу були задіяні для з'ясування аксіологічно забарвлених текстових смислів, які стоять за досліджуваним концептом у художніх текстах та скриптах ток-шоу; елементи *кількісного аналізу* залучені для встановлення частотності вживання лексико-стилістичних засобів, що вербалізують концепт *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ* в аналізованих текстах.

Доцільне використання сучасних методик лінгвістичного аналізу художніх та нехудожніх текстів, наявність надійної теоретичної бази критично осмислених новітніх вітчизняних і зарубіжних наукових праць із теорії тексту, лінгвоконцептології, когнітивної лінгвістики, комунікативної лінгвістики та прагматики (366 джерел) та достатній за обсягом мовний матеріал (15 текстів художніх творів та 400 фрагментів з текстів ток-шоу загальним обсягом 3259 сторінок) забезпечує *достовірність* та *обґрунтованість* положень і висновків дослідження.

Практична вагомість отриманих дисертанткою результатів визначається її внеском у розбудову сучасної лінгвоконцептології, і вужче художньої та лінгвокультурологічної концептології завдяки комплексному підходу до аналізу бінарного концепту *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ*, репрезентованого в художніх та нехудожніх текстах.

Робота відкриває також можливості *практичного застосування* її теоретико-методологічних здобутків, зокрема йдеться про використання її положень та висновків у розробці теоретичних курсів лексикології та стилістики англійської мови і спецкурсів з лінгвістики художнього та публіцистичного тексту, когнітивної лінгвістики та лінгвоконцептології. Отримані результати будуть корисними під час здійснення наукових розвідок з тематики, дотичної до проблематики аналізованого дослідження.

Структура дисертації не викликає зауважень і повною мірою відповідає загальним вимогам ДАК України. Дисертація виконана на належному рівні і з погляду технічного оформлення вона повністю відповідає вимогам написання таких кваліфікаційних робіт. Основні положення дисертації *повністю* передано у 9 одноосібних публікаціях автора, 5 з яких опубліковано у фахових наукових виданнях України, 1 – за кордоном, 3 – серед матеріалів наукових та науково-практичних конференцій. *Апробацію* дисертації здійснено на 7 міжнародних наукових конференціях та семінарах. Зміст *автореферату* засвідчує належний науковий рівень дослідження та є ідентичним основним положенням дисертації.

Наголошуючи на актуальності, теоретичній та практичній значущості наукової розвідки О.С. Коломійчук, хотілося б висловити деякі міркування щодо виконаного дисертаційного дослідження та уточнити окремі позиції:

1. Перше міркування стосується термінологічного і методологічного аспектів дослідження. Поняття "поле" є одним з ключових у Вашій роботі, що використано для моделювання поняттєвого шару бінарного концепту *МОРАЛЬНІСТЬ* / *АМОРАЛЬНІСТЬ*, репрезентованого у сучасній американській художній прозі. Ви вживаєте такі терміни, як "семантико-аксіологічне поле" (стор. 67), "лексико-семантичне поле" (стор. 69), "асоціативне поле" (стор. 69), "мікрополе антиномії" (напр., стор. 89). Поясніть будь-ласка, в чому їх різниця і яким є механізм(и) їх побудови. Чи можна вважати такі поля текстовими?

2. Під час реконструювання слотів, які напевно можна розглядати як когнітивні домени, що об'єктивують асоціативно-образні смислі, репрезентовані в досліджуваних художніх творах, на мій погляд, не зовсім зрозумілими залишаються: 1) тлумачення поняття "слот", 2) назви деяких

слотів та 3) описані відношення між їхніми складниками, наприклад, "Складова "Аморальність – повтор tremendous hostility" (стор. 182); Складова "Аморальність – емоційно-експресивне слово з негативною конотацією extremist" (стор. 187). Можливо йдеться про вербальні засоби маніфестації того або іншого концепту?

3. Мені дуже імпонує той факт, що дисертантка здійснює аналіз бінарного концепту *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ* на матеріалі скриптів американських ток-шоу і розкриває зміст концепту з опертям на жанрові риси ток-шоу, підкреслюючи у такий спосіб жанровоспецифічність цього концепту. Тож цілком природньо, що структура і зміст концепту *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ* у таких текстах може відрізнятися від його структури і змісту в художніх текстах. Поясніть, будь ласка, що Ви маєте на увазі під "предметно-логічним значенням" концепту *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ* (стор. 151), хоча, ймовірно, йдеться про предметно-логічний зміст концепту *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ*. Чим цей складник у структурі досліджуваного концепту відрізняється від поняттєвого? Чи можемо ми сказати, що предметно-логічна інформація у змісті концепту вербалізується художніми засобами, вжитими у текстах ток-шоу?

4. Лінгвістична інтерпретація прикладів у деяких випадках (напр., стор. 770, 82, 123, 152) потребує залучення ширшого контекстуального тла. Це уможливило б краще розуміння аналізованого матеріалу, а висновки теоретичних положень дисертаційної роботи набули б об'єктивності і більшої переконливості.

Висловлені міркування мають здебільшого рекомендаційний характер і не впливають на загальне позитивне враження від роботи, не применшують теоретичної та практичної її значущості і не знижують загальної високої її оцінки.

На підставі ознайомлення з дисертацією, авторефератом та основними публікаціями вважаю, що дослідження Коломійчук О.С. «Бінарний концепт *МОРАЛЬНІСТЬ / АМОРАЛЬНІСТЬ* у просторі сучасної американської прози та ток-шоу» відповідає «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 24.07.2013, № 567, зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015, № 1159 від 30.12.2015 та № 607 від 15.07.2020, а її авторка, Коломійчук О.С., заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент:

Доктор філологічних наук, доцент,

професор кафедри англійської філології, перекладу

і філософії мови

імені професора О.М. Мороховського

Київського національного лінгвістичного університету

Н.П. Ізотова

Власноручний підпис
Ізотової Н.П.
Завіряю: ст. інспектор ВК
Мавська Т.М.